

VITORLA

Táncol a szobában a szekrény,
táncol a lámpa, az ágy, szüless
meg egy örült fejben, vesse ki
lakóit a ház. És ne maradjon bent,

csak a nevetés. Kifordítva a világ:
a falban egész éjjel egy kutya
sírt, a piros cserepeken ernyőjét
hátratulva egy majom sétált.

Ivo Andrić

ÁLMATLANSÁG

Radics Viktória fordítása

„Et tamen vitae haec tempus arnumeratur”
(„És ezt az időt is az élethez számolják”)
(C. Plinius Sec.)

Ötödik napja fúj a kossava. Szörnyű szél, vak és esztelen, rázza az ablakokat, és behúzódik a szobába, mint valami szünni nem akaró hideg lehelet, valahol a tető alatt sziszeg, nyöszörög, és időről időre úgy zúg és jajong, mint a lemezvihar a vidéki színpadokon, az ötödik felvonásban, amikor megölik a főhőst. A távbeszélődrótok tekeregnek, gabalyognak és összeérnek, úgyhogy a telefoncsöngő meg-megremeg és megcsendül és elfúl, halkan, de hallhatóan, mint álmában a gyermek. Ha főlemelem a kagylót, persze senki sem jelentkezik.

Begöngyölöm magam a takaróba, a névtelen és határtalan kín előérzetével.

*

Súlyos álmatlanság után. Azt hiszem, már tudom, milyen meghalni. Minden kínok, bizonytalanságok és szorongások méltó befejezéseképp az ember utolsó energiái rettentté, dühvé és mélységes undorra változnak – és a mérhetetlen hatalommal összeütközve szétporladnak és szétszóródnak. Mégpedig céltalanul és értelmetlenül, nyomtalanul és tanú nélkül, az emlékezés lehetősége nélkül. Ekként, ami mint remény, erő és értelem, legalábbis az értelem sejtelve lépett az életbe, az bestiális, vak félelem és leírhatatlan iszonyat formájában múlik ki belőle – és semmi más, csak félelem és iszonyat.

*

Tudom, hogy senki sem méri álmatlanságaink és éjszakai reszketéseink tartalmát, amikor hajlik és törik az ember minden rostja a maga meg a mások balvégzetére, aljasságai és gyalázatai miatt. Tudom, hogy erre nincs mérce, sem számjegy, s az ember akkor a legkevésbé ostoba, ha elrejtőzik, s elássa legalapvetőbb félelmeit, és egymás után lenyeli keserűségeit. Mégis, amikor negyvennyolc óra gyötrődés, szüntelen és állandó, még a rövid álomba is elkísérő gyötrődés után kihuny a fájdalomra és pusztulásra való képesség utolsó szikrája is, egyszeriben nagy megkönnyebbülést szerez a pusztta tény, hogy a fájdalomnak nincs több útja, és akkor rétekre vagy mosolygós arcokra gondolván alszom el, ám azzal az érzéssel, hogy az egész világ, egészen az Istenig az adósom, hogy igazságtalanul bántak el velem, és ebben áll minden bizonytalan és rövid életű nagyságom.

*

Végre egy éjszaka, amikor nemcsak elaludtam, hanem aludtam is. Nekem is sikerült álommal áthidalni az idő szakadékát, és összekötni az élet két partját. De úgy aludtam, ahogy az út mellett alszik a megtámadott és megsebesített emberfia. Tulajdon nyöszörgésem ébresztett fel, amit nem az álmodott fájdalom és halál okozott, hanem az ébredés meg az élet, ami valóságos fájdalmat és végső halált jelent.

A nyitott ablakon beszüremlett a fagyos éjszakai levegő. A magasból a tél elől menekvő, délre költöző darvak vijjogása hallatszott.

Fájdalom, félelem és elveszettség. És a gondolat, hogy sosem lelek álomra, pihe-nésre, és sosem találok meg a helyem a világban.

*

Ha valami szerencse folytán rögtön elalszom, amint a párnára hajtom a fejem, az álmatlanságom, mint valami kéz, éjfél után csakhamar felráz, és akkor nincs többé alvás, és semmi sem ment meg a gondolatoktól. – Csak az éjszakai gondolatokat eltörlő virradat jöttén veszti el virrasztásom az álmatlanság nevet, és én besorolódok a többi ember közé, és tartom velük a lépést, csakhogy nekem ez több erőfeszítembe kerül, mert láthatatlan lidércként akadályoznak az éjszakai fentlét órái. És így, belül roska-dozva az elmúlt éj fáradságától és szorongva az eljövendő éjszaka gondolatától, mozgok, dolgozom és beszélek, mint körülöttem mindenki.

*

S ha az ilyen éjszakákon legalább egy percre egyedül maradhatna az ember, némán, hunyt szemmel, süket füllel, laza izmokkal, sötétben. De nem. Nincs az a vásár, templom, nincs az a színház, mely oly élénk és zsúfolt lenne, mint ezek a sötét órák, amikor aludni kéne.

Egy egész népség nyüzsög és tolong a lelkiismeret és az emlékezet éles fényében. Egyesek továbbmennek, irgalmatlanul lassan, és én emlékszem, régóta felfigyeltem arra, hogy a szerencsétlen embereknek nem sietős a dolguk. Halad, de nem távozik azok végtelen menetoszlopa, akiket megsértettem, meggyűlöltem, akiknek szükségtelenül és jogtalanul rosszat tettem, vagy akikkel nem tettem jót, amikor lehetett és muszáj lett volna. Egyesek még mindig a kezükben tartják a levelet, amelyre nem válaszoltam. Azok, akiket becsaptam vagy hűtlen lettem hozzájuk, mert félttem, mert alacsonyabb érdekek vezéreltek, vagy mert gőgös voltam vagy kényelmes, nem mondanak semmit sem szóval, sem mozdulattal, de az arcukon ott egy csöndes, vibráló mosoly, mint valami fénymaszk, egy szörnyű mosoly, amitől nekik sem könnyebb, az én kínom pedig növekszik.

Azok, akiknek a szeretetére önző hallgatással, gúnnyal vagy feledéssel válaszoltam, sokkal gyorsabban haladnak, mert a szeretet hatalmas erő, mely soha és sehol nem veszi el az erejét, keringnek, mint a bolygók, és amikor elmennek előttem, fényesen, még egyszer megrázkódnak az ütéstől, amit valaha rájuk mértem, és elvesznek megint a sötétségben, és elhagyott helyüket átadják másnak.

A távoli messziségben, a látóhatár peremén, ameddig a tekintet elér, lent, félig a földön és félig az égen, ott ülnek a koldusok, akiknek nem adtam semmit. Vajon a borús ég vagy a zavaros tekintetem miatt-e, nem tudom, de úgy tűnik, annyian vannak, hogy akkor sem tudnék mindannyiuknak adományozni és levenni őket a látóhatárról, ha mindenemet szétosztanám, vagy úz életem lenne a munkára meg a pénzkeresésre.

Emlékszem és tudom, hogy voltak olyanok is, akikkel jót tettem az életem során, akiknek segitettem, felemeltem és megvizsgáltam őket, de ezeket sehol sem látom, és hiába erőlködöm, hogy visszaemlékezek az arcukra meg a nevükre.

Nincs erőm a magyarázkodásra meg a védekezésre, és nincs lehetőségem arra, hogy bármit kijavítsak, így megkönnyebbülés nélkül, szünet nélkül nézem a szörnyű színpadot, várom, hogy a nappal, akár egy függöny, fehér fényével eltakarja.

*

Hunyt szemmel, összegömbölyödve, keresztbe font karral fekszem a nesztelen éjszakában. Minden állapotnak, amelybe belekerülhet az ember, megvan a maga gyötrelme. Mindegyiknek egy. Csak az álmatlanságnak van kettő, mégpedig két ellentétes gyötrelme, melyeknek voltaképpen ki kellene zárniuk egymást. Minden állapotok leg-homályosabbika, a meghatározhatatlan álmatlanság kemény, dupla alapon nyugszik. És amikor az embernek már nincs ereje virrasztani, és nincs esélye az alváásra, rázuhan minden baj, ami embert érhet. Így fekszik és enyészik, mint egy temetetlen hulla, ámde ugyanakkor választ keres minden kérdésre, amivel csak élőtl üldözhet az élet. Csupasz és tehetetlen, ámde tud a nagy veszteségek fájdmáról. Nincs sehol semmije, ámde érzi, amint szünet nélkül, percre perc apad a vére, a szeretete, az ereje és a vagyona.

*

Ki nem alszik még?

Mivel nincs többé világ, sem emberek, sem dolgok, és kapcsolatok sincsenek köztük, hogy megalkotnák azt a különös, oly valós és mégis oly csalóka szövedéket, amit az életünknek nevezünk, mivel hiábavaló minden erőfeszítés, hogy mindebből bármit emlékezetembe idézzek, éber tudatommal azokba kapaszkodom gondolatban, akik ugyanebben a sötétségben virrasztanak ugyanily éberen, és ugyanerre az álmra várnak, ugyanilyen hiábavalóan, mint én.

Ez az éjszaka a mi világunk, az álmatlanság pedig a mi hitünk, honunk és kenyérünk. Nem ismerjük, nem halljuk és nem látjuk egymást, de ugyanegy a szállásunk, névtelen, körvonaltalan, valahol félúton az élők és a holtak világa közt, mindkettőhöz egyformán közel és mindkettőtől ugyanolyan távolságban, egyikhez sem tartozón, egyiket sem látva, el nem érve.

Semmi sem köt minket, sem az élők, sem az alvók, sem a holtak világával nincs kapcsolatunk, és egymással sincsen. Számolatlanul, alaktalanul, névtelenül, viszonyok, kapcsolatok és törvények nélkül, mi csupán kín vagyunk, csak vágy, hogy szűnjék a gyötrelme, s hogy ellenálljunk, ha szenvedni muszáj.

Az álmom vagy az ébredés majd szétszór minket, és mindörökre eltörli a fény meg a

sötétség titokzatos és ritka játékát, amit senki sem látott, ami nem tudott magáról, ám-
bár minden éjszaka újjászületik.

*

Amikor beköszöntenek a nyári éjszakák, melyek hűvösséget hoznak messziről, s vele ismeretlen tájak lélegzetét és jelentéseit, egyszeriben kitágul a világ, és már nem annak mutatkozik, ami – nyomorúságnak, nyugtalanságnak –, hanem lélegzetelállító, mámorító zenének és táncnak.

Annyi fájdalmas, undorító, lelkifurdalásos, önmagától szorongó álmatlanság után íme az álmatlanság örömből, túl nagy és hosszú örömből, melytől, mint egy tapintatlan szomszéd, úgy dobog a nyugtalan szív.

A világuír finom, remegő matéria. Az ég furulyaszótól vibrál, táncosok léptei alatt dobog a föld. Küzdök, nehogy teljesen elborítson és betöltsön ez a hangzás, nehogy elveszítsem a fejem, magával ne sodorjon a susogó óceán, mint a tenger az elcsigázott úszót. Jó, hogy a furulyaszó időnként megpihen, s tánc közben a táncosok néhány percre meg-megállnak, s elgondolkoznak nem is az eljövendő, hanem a megelőző mozdulatról. Ezekben a szünetekben lélegzethez lehet jutni, talajt fogni, nehogy kifulladásra és elsüllyedjen az ember, hanem éljen, akár a mámor és az álmatlanság zsákmányaként, hallgassa a furulyaszót és a lábdobogást, és virrasszon, gyötrődve az örömtől.

*

Azt álmodtam, hogy alszom. Miként a többi ember azt látja álmában, amire vágyik s amit szeret: szerelmet, dicsőséget, gazdagságot, sikert, így én is azt álmodtam, hogy sikerült elaludnom, édesen, hosszan aludni egészséges, mély álommal, amilyenre nem emlékszem. Megálmodtam az ébredést is ebből az álomból: ahogy nyugodt, határozott léptekkel megyek a nap elébe, mint a kipihent emberek, akik kézben tartják erejüket, és mindent, ami történik velük, szabályosan elrendeznek az időben s a térben; és érzem a tulajdon pihent szememet, amint derűsen beissza a fényt, és felragyogtatja a nappalt.

Mindezt néhány perc alatt álmodtam az álmatlansággal vívott harc fegyverszünetében; fátyolos szunyókálásomból rövidesen új virrasztásra ébredtem, mely virradatig tartott. Ámde, lám, most reggel is, amint lehunyam a szemem, fel tudom idézni magamban azoknak a lépteknek a különös ritmusát, melyekkel az éjszakai álomban jártam, kipihenten, nyugodtan, minden rossz fölé kerekedve, fölékerekedve a boldogság gondolatának.

*

Az ember úgy süllyed el az álmatlanságban, mint a sűrű, vibráló sötétség óceánjában, és csak a lélegzet vékonyka fonala fűzi a fenti, láthatatlan világhoz.

Nem alszom, szenvedek, de lélegzem. Amiként gondolkodnak, járnak, beszélnek az emberek, én úgy lélegzem, tudatosan lélegzem, állhatatosan, nem gondolok semmi másra, és lehetetlenség bármi egyebet kezdenem. Lélegzetem vékony fonálán, akár egy pók, várom a reggelt. És ahogy a nap egyre erősebben és egyre szélesebb körökben világítja meg a földet, úgy én is egyre gazdagabb és derűsebb leszek. Néha a nyitott ablak mellett felgyorsult lélegzetem hangtalan, örömteli ujjongássá változik, fekete, keserű álmatlanságom pedig átható mámorra, amelyet csak a csodálatos megmenekülések adnak, vagy a váratlan, örömteli találkozások hosszú, reménytelen elválások után.

*

Ősi, alapvető emberi gondolatok mint láthatatlan hegyek a sötétben. A gondolat tömbjei beleállnak a felindult tudatba, mely álmatlanságának erejével elsodorja vagy fel-

bontja őket; nem oldja meg, csak törli. Csupán egy gondolatot nem lehet semmivel sem elűzni, eltörölni, sem megoldani. Ez pedig a szegénység gondolata. Ez éberebb az álmatlanságnál, előtte minden szenvedés elhalványul, és minden erőfeszítés tehetetlenül megtorpan. A fekete, özvegyi szegénység, mely a test betegsége és a szellemtől való megfosztottság, melynek nincs köze a közönséges nélkülözéshez vagy gyarapodáshoz, melytől az ember elvakul, eltéved és utolsó erejével zuhan, messzi az emberi utaktól, ellenkező irányba mindattól, amire vágyik és amire szüksége van. *Dura paupertas*, mely nem képes kapni, és melynek a világ nem tud semmit nyújtani, és nem tud segíteni rajta, melyet csak saját jajongása ringat s altat el, nincs része a világ harmóniájában, és csak a halál vet neki véget. Ha ugyan valóban véget vet neki.

Annnyira világosan látom és erősen érzem ezt az érthetetlen büntetést, amit szegénységnek mondanak, hogy úgy tűnik, soha nem is próbáltam elaludni, és nem is szenvedtem álmatlanságban, hanem mindig is így feküdtem és gyötrődtem hiábavalóan, hogy gondolatban eljussak a szegénység forrásához.

*

Nincs oly bolond és alaptalan remény, mely meg ne születhetne a kétségbeesett ember gondolataiban. Amikor az éjjel láttam, hogy nem jön a szememre álom, s az éjszaka nagyobb részét ébren, mozdulatlanul és boldogtalanul kell eltöltenem, arra gondoltam, hogy fölkelek, és bátran lemondva az álomról meg a pihenésről, munkához látok; dolgozom, ha már nem bírok aludni: a kísérteties órákból, melyeknek nincs helyük az emberi időbeosztásban, termékeny és hasznos időt csinállok, melyek majd megadják a jól végzett munka egészséges örömét.

Sokáig ültem a fehér papír előtt, míg be nem láttam, hogy az álmatlanság percei meddők és üresek, mint az üszkös búza, belőlük nem lesz sem liszt, sem kenyér, sem egészség, sem munka, hanem végig kell feküdni őket, mint egy halott, de olyan halott, akinek a fájdalmai nem szűntek meg.

Felálltam dolgomvégezetlen, és ismét lefeküdtem az álomtalan ágyba, mert ott a helyem, azzal a világos felismeréssel, hogy az ember, míg él, hajlamos azt hinni, hogy az ítélete enyhébb s a kínja csekélyebb, mint amilyen, s beláttam, hogy minden remény, melyet a kétségbeesés szül bennünk, csak a kínzás új módja.

*

Ami ma éjjel nem hagy aludni, sem nyugodtan elvackolódni az ágyban, az a szégyen mély, fájdalmas és ősi érzete. Szégyent érzek egy ismeretlen mulasztás, elfeledett bűn, titkos gyalázat miatt, melyet nemzedékek sora rejtegetett és takargatott, s ami ma éjjel felébredt az én tudatomban, és sötét mélyéig megrázta lényemet.

Fekete, láthatatlan küszöbök ezek, melyekben az ember, habár eddig szerencsésen átjutott a szakadékokon és hegyeken, váratlanul megbotlik és elesik, megakadályozhatatlanul és örökre. Mintha arra ítéltetett volna, hogy egy távoli, láthatatlan ütéstől rogyjon össze.

*

Annyszor gondolkoztam ébren a halálról, oly gyakran megéltem álmomban, de igazán és mélyen ezekben az álmatlanságomat betöltő, ébrenlét és álom közötti percekben éreztem át.

Ahogy korábban, éles tekintettel egyszeriben beláttam és felfogtam a növekvést és az öregedést, úgy vált most számomra egy szempillantás alatt világossá testünk halála.

Nem járni, nem nézni, nem beszélni. A sejteket s a nedveket, melyeket a magunké-

nak tekintettünk, mert így szoktuk meg, összekeverni a föld nedveivel és sejtjeivel. Tudat nélkül belépni a létezés ismeretlen, oszthatatlan és megoldás nélküli számadásába.

Oly meghitten és kétséget nem tűrően világosodott meg előttem a halál mivolta, ahogy valaha, a füzek alatt, egy folyó felett az élet, a megtermékenyülés és az elhasználódás lényege jelent meg számomra.

E sötétülő pillanat után az ágyban becsaptam az álmat, és sikerült egy kicsit elszunnyadnom. Most, amikor fölbredtem, nem tudok igazán visszaemlékezni, és nem tudom szavakkal kifejezni éjszakai felismerésemet. Csak annyit tudok, hogy egy pillanatra beláttam és felfogtam a test halálát.

*

Múlik az éjszaka. Nincs alvás. Megesküszöm, hogy többé nem nézek a kis órára, és nem mérem vele a szenvedésemet. Ahogy a fegyvertelen ember, veszélyes ragadozó előtt találva magát, úgy tesz, mintha nem látná, észre sem venné, hátha így megmenekül, én megpróbálok elfelejkezni az óráról, az óra létezéséről. De mit ér védekezni álmatlanságom hosszúságának belátásától, hisz minden másodperce elviselhetetlen. Miként az alvásnak álma van, az álmatlanságnak is megvannak a maga jelenségei. És minden másodpercbe belefér egy végtelen képsor. Így az éjszaka egyszeriben, váratlanul és minden összefüggés nélkül megpillantottam egy jelenetet, melyet valószínűleg sok évvel ezelőtt láthattam, és teljesen elfelejtettem.

Valahol az elhanyagolt, rendezetlen külvárosban, ahol Belgrád egy minden szépséget nélkülöző faluba megy át, s ahol a falu mindhiába próbál várossá változni, egy téli alkonyatkor négy cigányt pillantottam meg. Hegedű, két sárga trombita meg egy dob. Dideregve, télikabát nélkül, zsebre dugott kézzel és a hónuk alá csapott hangszerekkel botorkáltak a sáros latyakban. Az első három magas volt és hajlott hátú. A negyedik alacsony és görnyedt. Alig oldalazott a vállára vetett szíjon csüngő nagy dobbal, mely megnehezítette a járását. Kínlódva caplatott kurta lábán, nyütt, meztelen lábra húzott félcipője bele-beleragadt a sárba. A három magas cigány gyorsabban haladt, a kicsi a dobbal állandóan lemaradt mögöttük, hiába törte magát, hogy lépést tartson velük. Azok hárman végtelen cigányperlekedésbe bonyolódtak, ügyet sem vetve dobos pajtásukra, aki szintén akart valamit mondani. A szökdelése és nekiiramosításai, a reménytelen igyekezete, hogy utolérje őket, melléjük kerüljön és közéjük vegyüljön, hogy ő is elmondja a magáét, mindez a végső nyomorúság, tehetetlenség és hiábavalóság képévé állt össze.

Így haladtak el az éjszaka a szemem előtt az átfagyott, szájalmas cigányok, de nem mint egy pillanatkép a sok közül, hanem mintha semmi más nem létezne a világon, csak ez, és mintha ezzel be is fejeződne minden.

*

Az álmatlanság nem csak a testet gyötri, a gondolatot is kioltja, törli vagy eltorzítja, és megtorpanítja mind a szellemi erőket. Az ilyen éjszakákon az ember megbetegszik, elbutul, elszegényedik, elmagányosodik, és összehúzza magát, hogy ne lásson eget és ne érezzen földet, nem ismer senkit, és nem hisz magában, megkínzott, csupasz és éhes testté válik, akit megcsal az emlékezet, akitől a jelen mindent megvon, s a jövő sem ígér semmit, mintha sohasem tapasztalt és ismert volna otthont, békét, csókot, tüzet, sem sót, sem vizet, mintha az emlékezetben sem volna nap, mintha nem élne,

csak létezne, egy elcsigázott, remegő ideggombolyag, álomra szomjazva és minden jóra áhítózva.

*

Amikor már jócskán feldereng a reggel világossága, a felkelés és az álmatlansággal való keserves megbékélés helyett gyakran húszpercnyi váratlan álom, áttetszően fátyolos, de meleg és édes álom köszönt rám. Abban a pillanatban, amikor elhatározom, hogy elhagyom az ágyat és az alvás reményét, egyszerre valami derengő, lágy köd tejes és kissé fojtó légköre telepszik rám, és érzem, hogy alszom. Nem tudok magamról, sem a világról, de tudom, hogy van az álom jótéteménye, hogy csakis ez létezik, benne elvész és megoldódik minden kérdésünk, fentléteink, álmatlanságaink és álomlátásaink. És nincs több szó.

*

Ismét egy álom az álmatlanság idején. Nem alszom, és tudom, hogy nem alszom, de mégis teljességgel távol vagyok, egy álomban, egy más vidéken, más környezetben.

Napsütötte úton lépegetek a mezők és a ritkás fák között, lassan mászom a csúcs felé, amit nem látok. Minden tűző fényben ragyog. Csak a szokás mondatja velem, hogy fák, út, mezők. Tulajdonképpen csak fény van itt, önmagának, és nincs összefüggésben sem a Nappal, sem a világgal. Fény, mint létezés és világ. Magam is csupán e fény része vagyok. Visszaemlékszem magamra, de fényt látok, azt érzek. Fényt, mely nem a világ része, hanem önmagának való élet, mely előbuggyant, szétömlik és áramlik, kitörli az emlékezetet, a tulajdon alakomat és nevemet is. Már csak azt érzem, hogy enyhe ellenállásba ütközve lépegetek önmagam előtt, lendületesen, mint aki egyre mélyebbre gázol a vízbe. Egyre mélyebben gázolok a fénybe, és elveszek benne. Lehajtott fejemmel látom, hogy a mellkasom fényleni kezd, majd áttetszővé válik, mielőtt visszafordíthatatlanul határtalan, eleven fénnyé változna.

Sem ébren, sem álomban nem lehetséges effajta felismerés, ám az álmatlanság kábulatában megsejtetem: van valahol egy élet tiszta fényből, ahol a fény az alaptörvény és az egyetlen létforma.

*

A tegnapi, a legszörnyűbb éjszakában semmit sem jegyeztem fel. Nem is lett volna érdemes. Mert nincs erőm, sem bátorságom elmondani mindent úgy, ahogy volt.

*

Az egyik kín az, hogy nehezen sikerül elaludnom, vagy nem bírok aludni, a másik, az új pedig az, hogy az álmom egyre felszínesebbé, könnyebbé válik, mintha az álom és az álmatlanság között észrevétlenül, de állandóan törlődne és el-elveszne a határ. És álomban is megesik, hogy azt álmodom, nem bírok elaludni, virrasztok és kínlódom. Ez a szorongás végül fölébreszt, és csak akkor látom, hogy eddig aludtam, és hogy csak most kezdődik az igazi álmatlanság s a valódi kínsztatás.

Előfordul, hogy egy láthatatlan virág álmodott illata vagy madáracsicscsergés ébreszt. Ilyenkor üres, hideg szobámat és az ablak előtti kopár ágakat nézve arra gondolok, hogy ez a két szépség, mely hamis álmoként ébresztett fel, valaha valóságként ringatott álomba, és belátom, hogy az életem teljesen kifordult, és a sötét oldal felé néz.

*

Tegnap, hogy nem bírtam elaludni, felidéződött bennem egy másik, néhai és rég elfeledett álmatlanság.

Minden más volt és másképp, mint ma. Derűs, meleg nyáréjszaka. Fojtottan vágyakozó ifjúság, mellyel nem tudtam mit kezdeni. Az este egy fenségesen szép nő, akit sokan kívántak, váratlanul a figyelem félreérthetetlen jelével ajándékozott meg. Engem mámoros örömbé ringatott az a fajta röpké, csalóka boldogság, amit a nők küldhetnek egy pillanatra az ilyen fiatalemberekre. Ama pillanatok egyike volt ez, amikor a született férjhiúság találkozik a női ravaszsággal, fellobbannak, és egy szempillantás erejéig kábító, rövid életű boldog teljességet teremtenek. Az elragadtatástól és az izgalomtól nem tudtam aludni. Fulladoztam a boldogságtól. Úgy éreztem, hogy burjánzón növekszik alattam az ágy. Percenként fölkeltem, a nyitott ablakhoz léptem, és a ritkás csillagokban meg a bokrok, fák sötét tömbjeiben kerestem boldogságom tanúit. Örültem, hogy nem bírok elaludni, mert attól tartottam, hogy a boldogságom összevegyül az álmaimmal, és reggelre nyoma vész. Virrasztani, ez annyit tett, mint őrizni az örömet, és csorbítatlanul átvinni az új napba. Ébren lenni azt jelentette, mint boldognak lenni. Elaludni, akár csak egy percre, egy perc boldogság elvesztését jelentette volna. – Magától értetődik, hogy ez volt az egyetlen és egyúttal az utolsó öröm, amit ettől a nőtől kaptam, ez volt minden boldogság, amit nyújthatott.

Ám az éjjel, az álmatlanságtól kiszípolozottan, sok év után visszaemlékeztem, minden ok nélkül, e nyáréjszakára, és ismét megéreztem ama különös megemelkedését az ágynak, meg azt a naiv, ellenállhatatlan szükségletet, hogy tanút keressek boldogságomhoz, megerősítendő annak valóságosságát és tartósságát. És ezt olyan hosszan és elevenen éreztem, hogy ezt a mai álmatlanságot, mely egy nagy és titkos nyomorúságból fakad, amit csak én ismerek, kezdtem behelyettesíteni ama valaha volt, sok évvel ezelőtti, boldog, nyáréji álmatlansággal. – S mintha e csalóka érzés álomba ringatott volna, és én álomba sülyedtem, melyben mindkét álmatlanság kiegyenlítődtött, összeolvadt és eltűnt.

*

Azelőtt, amikor az álmatlanság csak ritkán sújtott le rám, amikor még nem szoktunk össze, s az éjszaka mégiscsak az alvást jelentette, még tudtam, és sokáig észben tartottam minden álmatlanul eltöltött éjszakám okát. Nők, veszteségek és kudarcok miatt virrasztottam, képzelt és valódi félelmek és veszélyek miatt, hiúságból, mert sértettem vagy sértettek. – Amikor ma eszembe jut valamely ok ezek közül, hihetetlennek tűnik, hogy ilyesminek fontosságot tulajdoníthat az ember, és figyelmet szentelhet rá. Nevelés, és kicsit röstellem.

Ma, amikor éjszakáim az álmatlanságot jelentik, az ok nélküli, düh és félelem nélküli, magyarázat nélküli álmatlanságot, mikor nem is gondolok alvásra, én valahol sokkal nyugodtabb vagyok, és elégedettebb a sorsommal.

Belenyugodtam, hogy az álom, ha jön is, nem frissít fel, de az álmatlanság sem tör össze, miként azok a gondolatok és szenvedélyek sem törtek össze soha, amelyek éjszakánként felébresztettek és elkísértek napközben. Amint besötétedik, bennem valami fény gyúl, melytől vibrál és pulzál minden vérerem, és én úgy fogadom a kínzó fentlétet, mint annyi más nyomorúságot az életben, zúgolódás nélkül, a megkönynyebbülés reménye nélkül, anélkül, hogy bárkinek meg akarnám vallani, el akarnám panaszolni, azzal a tudattalan döntéssel, hogy mindent eltűrjek és meghaladjak.

*

Ebben a néma és hátorzongató életben, amit álmatlanságnak neveznek, állandóan ott szövi reszkető fonalait az érzékek kísérteties játéka. A hallás kivételével. Miként az

álom, az álmatlanság is csöndben játszódik. Mint a sivatagi homok a vízre, a fentlét oly szomjas a hangra. Ezért énekelnek az anyák a gyermekeknek: hogy kioltás az álmatlanságot, és így elaltassák őket. Az álmatlanság néma, márpedig ismeretes, hogy a nesztelen ragadozók a legszörnyűbb gyilkosok.

Ha az álmatlanság világában hang ébredne, ha az álmatlanság megszólalna vagy énekelni kezdene, a vele járó csudák és rettenetek karavánjával együtt egyszeriben eltűnne az álmatlanság is. De nem ez történik. Az a szó vagy az a hang nincs. Hanem az álmatlanság hangtalan malma uralkodik, öröl és tipor.

A sötétben összekuporodott ember, aki várja a reggelt, mely nem fog frissességet hozni, és nem töri át, de legalább eltöri a virrasztás és az alvás közti határt, teljesen fejvesztett, és voltaképpen nem tudja, mely világhoz tartozik. Már nem él, még nem halott. Nem alszik, nem dolgozik, nem gondolkodik. Virraszt.

Aki nem bír aludni, az az ember egyedül van, elkülönülve az egész világtól és minden embertől és a világ teremtményeitől.

Van a holtak világa, van az alvók világa, de a virrasztóknak nincs egységes, közös világuk. És ebben a hatalmas éjszakában, ahol a sötétség takarója alatt mély álmát aluszsa az emberek egészséges és boldog többsége, különálló, szétszórt szigetekként úsznak azoknak az embereknek az izzó ágyai, akiket nem akar az álom. Annyi álmatlanság, ahány álmatlan ember. Az álmatlanság egyik átka éppen az, hogy az ember egyedül van e kínban, és senkire sem hivatkozhat, senkire sem támaszkodhat, semmivel sem vigasztalódhat, és nem csálhatja magát.

*

Van valami, ami az én álmatlanságomat még súlyosabbá és keserűbbé teszi. Ez pedig a gondolat, hogy úgy, ahogy van, helyénvaló; hogy éjszakai kínlódásom teljesen megfelel nappalaim boldogtalanságának; hogy így két oldalról rothadó gyümölcs vagyok; hogy teljesen rendjén való és igazságos, hogy éjszaka nem alszom, miként nappal sem szeretek, nem hiszek, nem teszem azt, amit kéne.

Így hát meg vagyok fosztva mindentől, attól is, ami a legnyomorultabbaknak és legboldogtalanabbaknak megmarad: a balsorsomra való panaszkodás vagy a lázadás jogától. És csak az marad nekem, hogy remény és vigasztaló gondolat nélkül várjam, hogy nappalom és álmatlanságom találkozzon és összeilleszkedjen, mint két hegy, és nyomtalanul felmorzsoljon.

*

Mindazt, amit álomban sohasem sejtettem és ébren sem láthattam, elmondta nekem az álmatlanság néma és sötét beszéde.

Az emberi boldogság előlem, aki nem nyugszom nappal és nem alszom éjszaka, sincs teljesen elrejtve. Nekem nincs, és nem látom, de világosan sejtem és megbízhatóan tudom, hogy létezik. Sohasem sikerült utolérnem és megkapnom az örömet, de egész életemben utána bukdácsoltam. És ettől több vagyok, mint ami vagyok; valami jobb, szebb és értékesebb, mint ez a görcsös izomtömeg a nyugtalan bőrben, mely nem bír aludni. Ettől, úgy tűnik, hosszabban és méltóbban élhetek, mint ez a test, mely minden lélegzetvétellel, pillantással és mozdulattal enyészik, és egyre gyatrább, gyengébb és rútabb lesz.

Mindenütt ott leszek, ahol felhangzik a dal, élni fogok minden dallamban, az utakon, a munkahelyeken és az emberi lakásokban.